

Наукові листки.

І. Коли вмер Ісус Христос ?

Сими днями вийшов новий випуск часописи „Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristentums“, видаваної Е. Прайшеном у Дармштаті. Сей випуск розпочинає п'ятий річник тої цінної часописи, що подала доси ряд дуже цікавих праць з під пера найперших спеціалістів на полі дослідів новозавітного письменства та історії перших віків християнства. На вступі сього випуска знаходимо цікаву статтю видавця „Todesjahr und Todestag Jesu“, з якої основою й аргументацією хочемо познайомити читачів.

Головне жерело для біографії Ісуса Христа — чотири євангелія — не подає року його смерті; з євангелій знаємо лише те напевно, що се стало ся за урядованя Понтія Пилата, який урядував у Палестині 10 літ. Вказівки на первосвященників Анну і Каяфу также не ведуть нас до ціли, бо докладних реєстрів первосвященників не маємо. Історичні комбінації доводили різних екзегетів до найріжнійших висновків, так що в десятилітнім урядованю Пилатовім майже кождий рік уважав хтось роком смерти Ісуса. Г. Ахеліс пробував дійти до певнішого висновка при помочи астрономічних обчислень і дійшов до двох можливих дат: п'ятниця 7 цвітня року 30 нашої ери (783 від заснованя Риму), і п'ятниця 3 цвітня р. 33 н. е. (786 від з. Р.). Ахеліс прихильєть ся до першої з тих дат, але не дає доказів, чому-б і друга мала бути невірною. Прайшен також стоїть за першою з тих дат, мотивуючи її одиноку правдоподібність ось як. „Кожду дату можна справдити двома способами: 1) коли про сю дату знайдемо десь

якусь традицію, або 2) коли поданий факт має в собі якісь елементи, що уможливають хронологічне обчисленя. Найстарша традиція про Христову смерть у євангеліях не має певної дати, значить, треба пробувати винайти сю дату при помочи другої методи.

„Всі чотири євангелія згоджують ся в тім, що Ісус умер у п'ятницю; всі подають також, що ся п'ятниця стояла в тіснім звязку з жидівською Пасхою. Але тут зараз починає ся трудність. Три перші євангелія (Марко, Матвій і Лука, тав. синоптики) оповідають, що Ісус їв іще пасху зі своїми учениками (Мар. XIV, 12; Мт. XXVI, 17; Лу. XX, 7). А по жидівським приписам ся пасхальна вечеря припадає на 15 нїзана, що так як і кождий жидівський день розпочинає ся в вечір і кінчить ся в вечір. Коли се так, то Ісуса розп'ято в ранці 15 нїзана, а вечером перед тим він їв пасхальну вечерю. Сьому перечить четверте (Іванове) євангеліє, яке тайну вечерю виразно кладе на день перед пасхою (Πρό δε τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, XIII, 1), знач. твердить, що Ісус був розп'ятий 14 нїзана рано, а похований по полудни, додаючи, що Жиди власне наставляли на швидке похованє, бо вечером заходила пасха (XIX, 31 і д.). Значить, маємо вже дві дати: п'ятниця 15 нїзана і п'ятниця 14 нїзана“.

Той день 15 нїзана був у Жидів підставовим днем у календарі: він мусів бути днем повні місяця, від нього починав ся новий рік, зараз на другий день по нїм (16 нїзана) приношено в жертву до храма перваки полевих плодів. Берлінський астрономічний уряд обрахунковий обчислив, що 15 нїзан, повня місяця припадала на п'ятницю в тих часах два рази, а власне 7 цвїтня р. 30 (початок після єрусалимського часу о 10—11 годині вечера в четвер д. 6 цвїтня) і д. 3 цвїтня 33 р. (початок о 5—6 год. вечера в п'ятницю). Сі обі дати означали би початок пасхи; перша згоджує ся з оповіданєм синоптиків: у четвер д. 6 цвїтня 30 вечером їв Ісус із своїми учениками агнця пасхального, а в п'ятницю 7 цвїтня, в сам день пасхи був розп'ятий, а вечером того самого дня похований. Друга дата згоджує ся з Івановим оповіданєм: у четвер їв Ісус вечерю, а в п'ятницю д. 3 цвїтня 33 був розп'ятий; вечером того дня починала ся пасха; Ісус у тім часі лежав уже в гробі. Обі дати впливають із відповідних жерел зовсім ясно, але ми не маємо можности рішити, котра з них правдива. Прайшен віднаходить два доси незавважені сьвідoctва, що перехиляють вагу на користь дати синоптиків, та рівночасно оправдують твердженє Івана, що день

Ісусової смерті не був першим днем пасхи, а власне днем перед пасхою, і що Ісус перед своєю смертю не їв агнца пасхального. Перше з тих свідощів, се слова єв. Марка XIV, 1, що два дні перед пасхою вже первосвященники ухвалили арештувати й убити Ісуса і що того-ж дня Юда обіцяв ся доставити їм його в руки (XIV, 10). Та тут зараз оповіданє перескакує два дні і XIV, 12, у перший день опрісноків, коли різано агнца пасхального, ученики йдуть до Єрусалима й собі-ж приготувляти пасху для Ісуса. Се по думці Прайшена мало правдоподібне, і по просту перечить словам того-ж євангелиста (XIV, 2), по яким первосвященники виразно застерігають ся, щоб не арештувати його в день празника, щоб серед народа не повстав розрив. В звязку з сим виходило би, що Ісус був арештований вечером 13 нізана, ровпятий 14 нізана, — значить, дальше оповіданє єв. Марка про приготованє й поживанє пасхального агнца не може бути первісною традицією. Правдоподібність сього викладу збільшуєть ся тим, що ся хропология згоджує ся з єв. Івановим.

Таку саму хропологию має очевидно на думці й ап. Павло, коли в першій листі до Коринтян XV, 7 і д. пише: „Виметіть старий квас, щоб ви були новим тістом, так як і есте вже незаквашені. Бо й наша пасха була пожертвована, Христос; тим то не хочемо святкувати в старім квашенім тісті“ і т. д. Се докладний опис жидівського приготуваня до святкованя пасхи. В день приготуваня, д. 14 нізана повинні Жиди поперед усього вимести старий квас: усе кисле в домі збирано і палено, до пополудня не сміло бути в домі нічого квасного. Рівночасно печено опрісноки. По полудни (між пів до першої і пів до другої) приношено насамперед вечерню жертву, а потім у храмі різано пасхального баранчика. Кождий ніс свого баранчика до храма, де його оглядали, а потім різали; тут же його обдирали, виймали нутро, і кождий забирав свойого до дому. З заходом сонця, тоб-то з настанем 15 нізана всі ті приготуваня мусіли бути покінчені, бо тоді починав ся празник і той день, який будь він був, уважав ся рівним суботі. Як бачимо, Павло описує тут докладно поранє того приготуваня дня: 1) вимітанє всякого квасу (перед полуднем), 2) різанє пасхального агнца (по полудни) і 4) розпочинанє празника. А що смерть Ісуса в цілій Павловій теології мала величезне, основне значінє, то мусимо прийняти, що він дуже добре знав її дату, знав, що Христос умер не в перший день пасхи, отже не 15 нізана, а день

перед пасхою, отже 14 нізана. В тім звязку пояснюєть ся й инше місце того самого Павлового листа (XV, 20), де апостол каже, що Христос воскрес із мертвих „як первенець усопших“. По жидівським обрядам 15 нізана вечером, отже коли вже настав 16 нізан, зжинано на полю сніп-первак, який і приношено другого дня (16 нізана) до храма. Коли Павло порівнює Христа з тим снопом-перваком, то се значить, що він воскрес 16 нізана.

Нарешті за сею датою Ісусової смерті промовляють і річеві мотиви. Се-ж майже незрозуміле, щоб сьвященники назначали засіданє сінєдріона на сам момент, коли заходив вайбільший празник; так само незрозуміло, щоб вони дозволили доконувати кари смерти рано в празник пасхи. Навпаки, коли правда те, що каже Марко (XIV, 2), що вони бояли ся розрухів задля арештованя Ісуса, вся правдоподібність промовляє за тим, що для його арештованя й за-судженя покористували ся днем приготованя, коли кождий Жид був зайнятий у себе дома, а не днем празника, коли юрби народа висипали без діла на місто.

I. Ф.

II. Грецькі рукописи, що згинули в туринській бібліотеці.

Перед двома місяцями рознесли часописи вістку, що бібліотека в Турині згоріла! З приводу сеї пожежі було в газетах богато ріжних статей, де говорено про страти, які понесла через неї наука, а також про способи, як заберегти такі наукові скарбниці від подібних катастроф. Також звісний византист, проф. Крумбахер у Монахові помістив інтересну статю в додатку до тамошньої „Allgemeine Zeitung“ пз. „Die griechischen Handschriften der Turiner Bibliothek“ (Beilage N. 47), із якої тут подаємо важнійші деталі.

З грецького відділу тої бібліотеки мали, як кажуть, уратувати тільки декілька знищених листків оздобленого мініятурами кодекса Теодорета. Всьо инше для нас пропало! Та жаль за тими пропашими рукописами був би далеко більший, коли-б ми не знали, кілько їх пропало й які саме? На щастє видано давнійше декілька катальогів тої бібліотеки, що інформують нас про затрачені пам'ятники.¹⁾

¹⁾ Вже в 1749 р. видав Й. Пасіні два грубі томи досить точного катальога гебрайських, грецьких, латинських, італійських та французьких рукописів